

to účelu, přebuduje-li jej Bůh a posílí svou milostí a obzvláštní a nadpřirozenou přízní.

Přinejmenším k tomu by naše chybní povaha měla vést, že bychom se v těch svých proměnách chovali umírněněji a skromněji. Měli bychom si připomínat, ať již svým rozumem pojímáme cokoli, že jim často pojímáme omyly, a že se to děje nástrojně, jež často chybují a samy sebe vyvracejí. A je víbec div, že se samy vyvracejí, lze-li je tak snadno vyvést z rovnováhy a narušit zcela lehoučkými okolnostmi? Je zjištěné, že naše chápavost, naše soudnost a naše duševní schopnosti podléhají zcela všeobecně pohybům a proměnám těla, a tyto proměny jsou ustavičné. Není náš důvřiv svěžejší, naše paměť probudilejší, usuzování živější, jsme-li zdrávi, než jsme-li nemocní? Nepřisobí radost a veselost, že naše duše přijímá věci, které se jí namítají, se zcela jinou tvářičí, než vládnou-li v ní žal a melancholie? Domníváte, že Carulliovy nebo Sappiny verše rozjařují lakotného a nevrleho starce stejně jako jareho, horoucího mladíka? Když byl Kleomenes, syn Anaxandridův, nemocen, vyzýkali mu jeho přátelé, že jeví nově a nezvyklé náladu a vřocny: „To si myslím,“ - odpověděl -, „vždyť také nejsem tím, kým jsem, jsem-li zdráv. A poněvadž jsem někdo jiný, i mé nálady a vřocny jsou jiné.“ V právníckém prostředí našich soudních dvorů obhájočekadlo, jehož se používá o zločincích, kteří se dostanou před soudce v okamžiku, kdy jsou soudci v dobré, mírné a vřadné náladě: *Gaudet de bona fortuna*, tj. budíž mu k prospěchu šťastná náhoda! Je totiž jisté, že lidské úsudky se jeví brzo náchylnější odsuzovat, ostičejší a drsnější, brzo naopak přístupnější, povolnější a nakloněné omlouvat. Přinášeli si někdo ze svého domova bolestivou dnu, zátlivost nebo myšlenku na zlodějského sluhu a má-li celou duši zakalenou a napojenou hněvem, nemůže být pochyb, že se tím jeho soudnost porušičí právě tímto směrem. Uctyhodný senát areopagu soudil v noci z obav, aby pohled na prouci se osoby nevrátil jeho spravedlnosti. Sám vzduch a jas nebes v nás vyvolává jistrou změnu, jak praví onen řecký verš, připomínaný Ciceronem:

*Tales sunt hominum mentes quales patet ipse
Juppiter auctifera lustravit lampade terras.*⁸¹

Naši soudnost nezvrhají pouze horečky, nápoje a velké neohdy; obracejí ji naruby i nejmenší věci na světě. A nesmíme být na pochybách o tom, že ochrne-li naše duše účinkem trvalého horečnatého stavu, třebaže si toho nejsme vědomi, stačí ji do jisté míry podle své síly a poměrného vztahu porušič i zinnice třetodenní. Pakliže pronikavost našeho rozumu otupí a zcela osleplí mrtvice, je nepochybné, že jí zakalí i rýma; a následkem toho se v celém životě stěží setkáme s jedinou hodinou, v níž by naše soudnost byla v náležitém rozpoložení: naše tělo podléhá totiž tolíka ustavičným změnám a je vybaveno tolíkerými pružinkami všeho druhu, že je nesnadné (v té věci věřím lékařům), aby kdykoli alespoň nějaká z nich nevtáhla napříč.

Tento neduh nelze ostarně objevit tak snadno, nedosáhli-li naprostu krajní a nenapravitelné míry, a to tím méně, že se rozum křiví, pokulhává a napaďá vždy, a vždy se v něm lež míší s pravdou. Pak je ovšem těžkou věcí objevit, kdy upadá v myšku a je vyveden z pořádku. Dávám stále jméno rozum onomu zdání úvahy, kterou každý v sobě spřádá: tento rozum - a k jedné a téže otázce může být sto navzájem si odporujících rozumových stanovisek - je nástroj olovený a voskový, lze jej natahovat, ohýbat a přizpůsobovat všem úkonům a všem mírám; záleží jen na dovednosti, s níž jím kroutíš. Ať má soudce jakkoli dobré úmysly, nepase-li sám po sobě, čímž se jen málo lidí baví, pokušení přátelské, pokušení přibuzenské, záliba v kráse, žádostivost pomsty a nejenom věci tak závažné, nybř i onen náhodný pud, který nás vede spíš za tím než za oním a který bez rozumové rady rozhoduje o naší volbě mezi dvěma podobnými možnostmi, ba i nějaký jiný stín stejné lichý, mohou nepostřehnutelně jeho soudnost vnuknout přizeň nebo nelibost k určitému řešení a naklonit míšky vah.

Já sám, jenž si na sebe samého dávám tak pozor, jenž mám oči nepřetržitě upjaté na sebe - neboť co jiného mám, celkem vzato, na práci? -

*quis sub Arcto
rex gelidae metuatur orae,
quid Tyridam terrarum, unice
securus?*⁸²